

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.61.359-366>

УДК 725.53/.59

Кайдановська Олена Олександрівна,

д. п. н., професор кафедри Архітектурного проектування

Національний університет «Львівська політехніка»

olena.o.kaidanovska@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7764-1696>

Фінагєєва Анастасія Сергіївна,

Студентка 2 курсу магістратури

Національний університет «Львівська політехніка»

Anastasiia.Finaheieva.MAR.2020@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1836-3056>

АРХІТЕКТУРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація: у статті здійснено глибинний аналіз поняття «соціальна адаптація» дітей із особливими психологічними потребами, обґрунтовано вагомість архітектурного фактору як ключового в процесі створення сприятливого соціального середовища, що допомагає забезпечувати ефективну соціальну адаптацію. За методом термінологічного аналізу уточнено сутність поняття «соціальна адаптація» як процес та результат інтеграції трьох підсистем – «соціум», «медицина», «архітектура», які впливають на результативність процесу соціальна адаптація та формують його ключові складові. Доведено, що архітектурний простір і середовище виступають об'єднувальною ланкою усіх функціональних процесів.

Соціальна адаптація – складний і багатогранний процес, який залежить не лише від майстерності і досвідченості фахівців, особливостей дитячого сприйняття, але й від характеру середовища, в якому відбувається даний процес. Простір, сформований архітектурними засобами, може як сприяти результативній адаптації дітей з особливими потребами до умов оточуючого соціального середовища, так і гальмувати його внаслідок проектних недосконалостей та невідповідностей.

Дослідження, проведене в межах статті, підтверджує важливість аналізу архітектурного аспекту соціальної адаптації та його впливу на відповідні процеси, що в подальшому допоможуть створити основу для соціальної інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство.

Ключові слова: соціальна адаптація; архітектура; медицина; соціум; дитина; навчально-реабілітаційний центр; центр соціальної адаптації.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві гостро постає проблема забезпечення рівності кожної особистості, незалежно від фізичних чи психологічних особливостей організму. Питання інтеграції людини з особливими потребами потребує негайного вирішення, оскільки кожна людина згідно своїх конституційних прав заслуговує на гідне ставлення до себе, поваги з боку оточуючих та повноцінного життя. Найбільш вразливими є діти з особливими психологічними потребами, оскільки у звичному соціальному середовищі вони часто зустрічаються із проявами булінгу, стигми та агресії.

Соціальна адаптація, як процес всебічного пристосування індивідуума з особливими потребами до умов існуючого суспільства, виступає важливим кроком до соціальної інтеграції, проте успіх даного процесу напряму залежить від професійної організації архітектурного середовища. Архітектурні аспекти процесу соціальної адаптації потребують систематизованого аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження питань, пов'язаних із психологічними особливостями соціальної адаптації, здійснили А.А. Реан, А.Р. Кудашев, А.А. Баранов, С.О. Мартиненко [3], Л.Т. Тюпля, І.Б. Іванова [6], Л.Г. Кудрик і Ю.Р. Сурмяк [2]. Архітектурний аспект соціальної адаптації досліджували Н.Г. Слободянюк, Н.З. Софій, Ю.М. Найда. Проблеми архітектури реабілітаційних центрів для осіб з особливими потребами висвітлено у працях Т. Шон Алквіста, М. Мустафи, Т.В. Русевич, Л.Р. Гнатюк, Ю.А. Семерун. Медичний аспект реабілітації, особливості діагностики, застосування різних методів і моделей ефективного лікування вивчали М. Пінкус, М. Плахтій., Є.В. Порошина, Н.П. Веселова, С. Естербрук, А. Нестерова, Р. Айсина, Т. Суслова, Л. Ричкова, К. Халепа. Архітектурна теорія і практика освітніх та реабілітаційних об'єктів недостатньо враховує весь комплекс потреб та інтересів дітей. Новітні погляди на специфічну організацію архітектурного простору з урахуванням потреб дітей у комунікації, розвитку, організації різних видів активності, сприятимуть вирішенню даної проблеми.

Метою публікації є підтвердження вагомості архітектурного аспекту для успішної соціальної адаптації дітей з особливими психологічними потребами.

Основна частина. Термін «соціальна адаптація» походить від лат. *adapto* – пристосовуватись і *socialis* – соціальний, що пов'язано із головною метою процесу соціалізації особи. Простежимо запропоновані підходи визначення поняття «соціальна адаптація»: «процес і результат активного пристосування індивіда або соціальної групи до вимог та очікувань учасників нової або зміненої соціальної системи. Суб'єктом адаптації соціальної може бути індивід чи соціальна група» С.А. Щудло, В.І. Волович [7], «процес активного пристосування до вимог середовища. З позицій системного підходу це явище треба розглядати як безперервний процес взаємообумовленого впливу людини

та її соціального оточення, успішність і адекватність якого залежить як від індивідуально-психологічних особливостей, так і від чинників середовища» І. Галецька [1], «соціальна адаптація передбачає пристосування особистості до нових груп, а також видів діяльності, які є важливими у певному соціумі» С.О. Мартиненко [3], «пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії» Л.Т. Тюпля, І.Б. Іванова [6].

Зважаючи на однотипність тлумачень поняття «соціальна адаптація», можна сформувати узагальнене визначення – процес пристосування індивіда чи соціальної групи до умов сформованого соціального середовища, що може супроводжуватися певними змінами в комунікативних відносинах як суб'єкта адаптації, так і в системі суспільного ритму.

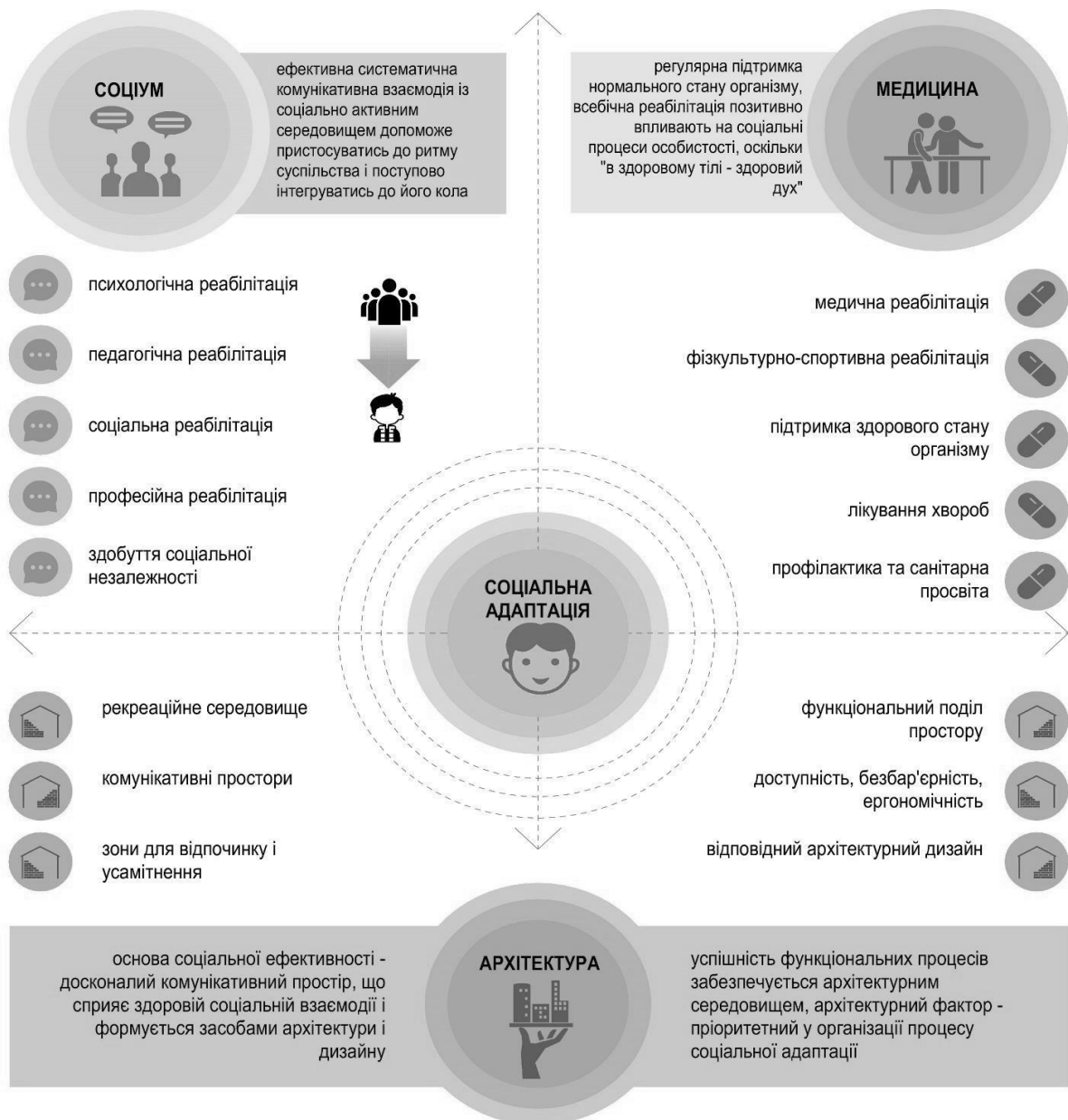
Процес соціальної адаптації є багатограним, виходячи із цільової аудиторії, що потребує адаптації, вікової категорії, медичних і психологічних факторів, набору кроків та етапів соціальної адаптації. Соціальної адаптації потребують різні представники суспільства [5]:

- особи із певними психологічними, розумовими та фізичними особливостями організму, що заважають їм повноцінно інтегруватись в суспільний ритм;
- особи, що перебували у спеціалізованих та інтернатних закладах;
- особи, що відбували покарання як обмеження волі на певний період часу;
- особи, що зіткнулись із важкими життєвими обставинами.

Пропонуємо розглядати багаторівневий складний процес соціальної адаптації як інтеграцію трьох основних підсистем – соціум, медицина і архітектура (рис.1). Соціум є середовищем постійного перебування суб'єктів соціальної адаптації, ритм процесів впливає на ефективність адаптації.

В межах підсистеми «соціум» можна виокремити певні соціологічні групи по відношенню до суб'єктів адаптації:

- за віковою категорією (ровесники, дорослі, люди похилого віку тощо);
- батьки та близькі люди (особи, які прямим чином впливають на процес);
- представники певних професій, які беруть участь у процесах соціальної адаптації (лікарі, психологи, педагоги, дефектологи, соціологи тощо);
- представники оточуючого середовища (можуть чинити як позитивний, так і негативний вплив на соціалізацію).

Pu

сунок 1. Компоненти, які сприяють успішній соціальній адаптації.

Особи, що потребують соціальної адаптації, часто в процесі соціалізації можуть зіткнутися із негативними проявами впливу соціуму – булінг, соціальна агресія, негативна стереотипність. Позитивними соціальними процесами, які пов'язані із впливом соціуму на суб'єкт соціальної адаптації є наступні:

- психологічна реабілітація;
- педагогічна реабілітація;
- соціальна реабілітація;
- професійна реабілітація;
- здобуття соціальної незалежності.

Медицина, як категорія, що впливає на соціальну адаптацію шляхом підтримання здоров'я людини та профілактики будь-яких захворювань, містить наступні оздоровчі процеси:

- медична реабілітація;
- фізкультурно-спортивна реабілітація;
- підтримка здорового стану організму;
- лікування захворювань;
- профілактика і санітарна просвіта.

На рисунку 2 зображена класифікація закладів для дітей із особливими психологічними проблемами.

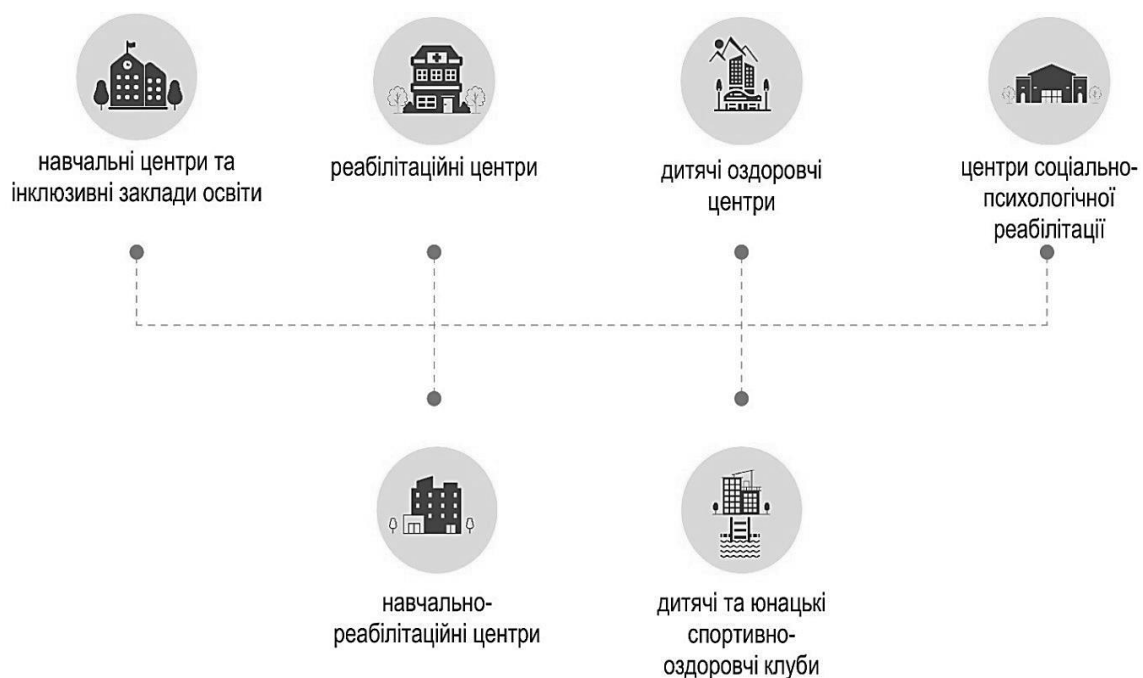

Рисунок 2. Класифікація закладів для дітей із особливими психологічними потребами

Архітектурний контекст може бути презентований елементами:

- рекреаційне середовище – допомагає зберігати фізичне здоров'я та моральний стан організму, сприяє всебічному оздоровленню;
- комунікативні простори – мають ключове значення для соціальної адаптації, допомагають закласти фундамент соціалізації;
- зони для відпочинку і усамітнення – зони для емоційного розвантаження та комунікативних перерв сприяють моральному відпочинку;
- функціональний розподіл простору – створює комунікативні зв'язки між різними функціями, забезпечуючи взаємопов'язаність процесів;
- доступність, відсутність бар'єрів, ергономічність – забезпечують комфорт, зручність і рівність для усіх користувачів архітектурного простору;

- відповідний архітектурний дизайн – допомагає організувати сприятливу атмосферу і налаштувати на ефективну комунікацію.

Для забезпечення ефективності відповідних соціальних процесів необхідний ретельний підбір архітектурних інструментів, творчий підхід в організації простору та підтримка інклюзивності. Оскільки архітектурне середовище є невід’ємним елементом життя соціуму, архітектурний аспект можна вважати значущим у процесі соціальної адаптації.

Висновки. В результаті системного аналізу літературних джерел уточнено поняття «соціальної адаптації» через інтеграцію трьох підсистем – соціум, медицина та архітектура. Окреслено певні компоненти кожної складової, які сприяють ефективній соціальної адаптації, особливу увагу приділено архітектурному аспекту. Архітектурне середовище формує підґрунтя для комунікативних процесів, має значний вплив на результативність соціальної адаптації, забезпечує ефективність процесів не лише в спеціалізованих закладах для соціальної адаптації, але у громадському просторі загалом.

Список джерел

1. Галецька І. Психологічні чинники соціальної адаптації. *Західний науковий центр НАН України та МОН України. Соціогуманітарні проблеми людини*, 2005, №1. С. 91. URL: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php>
2. Кудрик Л.Г., Сурмяк Ю.Р. Діти Індіго – зерна нового людства: Посібник для вчителів, виховників і батьків. Львів: Аверс, 2011. 376 с.
3. Мартиненко С. О. Теоретичні підходи до визначення дефініції «соціальна адаптація». *Габітус. Соціальні структури та соціальні відносини*. Випуск 10. 2019. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.5>
4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
5. Соціальна послуга соціальної адаптації / *Вінницька обласна державна адміністрація*: веб-сайт. URL: <http://www.vin.gov.ua/dep-smp/sotsialni-posluhy/688-derzhavni-standarty-sotsialnykh-posluh/29024-sotsialna-posluha-sotsialnoyi-adaptatsiyi> (дата звернення: 04.09.2021)
6. Тюпля Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2011. 340 с.
7. Щудло С.А., Волович В.І. Адаптація соціальна // *Велика українська енциклопедія*: веб-сайт. URL: https://vue.gov.ua/Адаптація_соціальна (дата звернення: 31.08.2021)

References

1. Haletska I. (2005) Psychological factors of social adaptation [Psychologichni chynnyky sotsialnoi adaptatsii] *Zakhidnyi naukovyi tsentr NAN Ukrainy ta MON*

Ukrainy. Sotsiohumanitarni problemy liudyny, 1, p. 91. URL: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php> (in Ukrainian)

2. Kudryk L.H. & Surmiak Yu.R (2011). Indigo children are the seeds of a new humanity [Dity Indyho – zerna novoho liudstva]. Lviv: Avers (in Ukrainian)

3. Martynenko S.O. (2019) Theoretical approaches to defining the definition of "social adaptation". [Teoretychni pidkhody do vyznachennia definitsii «sotsialna adaptatsiia»] *Habitus. Sotsialni struktury ta sotsialni vidnosyny*, 10. doi: 10.32843/2663-5208.2019.10.5 (in Ukrainian)

4. Poroshenko M.A. (2019) Inclusive education: a textbook [Inklyuzyvna osvita] Kyiv : TOV «Ahentstvo «Ukraina» (in Ukrainian)

5. Social service of social adaptation [Sotsialna posluha sotsialnoi adaptatsii] Site of Vinnytska oblasna derzhavna administratsiia <http://www.vin.gov.ua> (n.d.) URL: <http://www.vin.gov.ua/dep-smp/sotsialni-posluhy/688-derzhavni-standarty-sotsialnykh-posluh/29024-sotsialna-posluha-sotsialnoyi-adaptatsiyi> (in Ukrainian)

6. Tiuplia L.T. & Ivanova I.B. (2011) Social work: textbook [Sotsialna robota: navch. posib.] Kyiv: Universytet «Ukraina» (in Ukrainian)

7. Shchudlo S.A. & Volovych V.I. Social adaptation [Adaptatsiia sotsialna] Velyka ukrainska entsyklopediia <https://vue.gov.ua/> (n.d.) URL: https://vue.gov.ua/Adaptatsiia_sotsialna (in Ukrainian)

Аннотация

Кайдановская Елена Александровна, д. п. н., профессор кафедры Архитектурного проектирования Национальный университет «Львовская политехника».

Финагеева Анастасия Сергеевна, студентка 2 курса магистратуры, Национальный университет «Львовская политехника».

Архитектурные аспекты социальной адаптации детей с особыми психологическими потребностями

В статье на основе системного анализа научной литературы уточнена сущность понятия «социальная адаптация», описано значение архитектурного фактора как ключевого в процессе создания благоприятной среды для обеспечения эффективной социальной адаптации детей с особыми психологическими потребностями. Рассмотрена интеграция возможных составляющих понятия «социальная адаптация» - подсистем «социум», «медицина», «архитектура», которые влияют на результативность процесса социальной адаптации и формируют его ключевые составляющие.

Социальная адаптация – сложный и многогранный процесс, который зависит не только от мастерства и опытности специалистов, особенностей детского восприятия, а от характера среды, в которой происходит данный

процесс. Пространство, сформированное архитектурными средствами, может как способствовать результативной адаптации детей с особыми потребностями в условиях окружающей социальной среды, так и тормозить его вследствие проектных несовершенств и несоответствий. Исследование, проведенное в рамках статьи, подтверждает важность анализа архитектурного аспекта социальной адаптации для успешной интеграции детей с особыми психологическими потребностями в общество.

Ключевые слова: социальная адаптация; архитектура; медицина; социум; ребенок; учебно-реабилитационный центр; центр социальной адаптации.

Annotation

Kaidanovska Olena Oleksandrivna, Doctor ped. sciences, Lviv Polytechnic National University.

Finaheieva Anastassia Serhiivna, 2nd year master's student Lviv Polytechnic National University.

Architectural aspects of the social adaptation of the children with special psychological needs

This article identifies an in-depth analysis of the concept of "social adaptation" of children with special psychological needs, in particular, describes the importance of the architectural factor as key in creating a favorable social environment, helps to ensure effective social adaptation. The method of terminological analysis was used to analyze the concept of "social adaptation" and the definition of possible components; The process of social adaptation is considered in the context of three related categories - society, medicine, architecture – which affect the effectiveness of the process and form its key components. Architecture as a means of influencing the adaptive process is too underestimated, although it is the architectural space and environment that unite all functional processes.

Social adaptation is a complex and multifaceted process, which depends not only on the skill and experience of specialists, the peculiarities of children's perception, but also on the nature of the environment in which this process takes place. The space formed by architectural means can both promote effective adaptation of children with special needs in the conditions of the social environment, and brake it owing to design imperfections and inconsistencies.

The study conducted in the article confirms the importance of analyzing the architectural aspect of social adaptation and its impact on relevant processes, will further help to create a basis for social integration of children with special needs in society.

Keywords: social adaptation; architecture; medicine; society; child; training and rehabilitation center; center of social adaptation.